

Brestlitovski mir — prijelomni trenutak oktobarske revolucije

Branko Polić

Oktobarska revolucija — to čedo napačene Rusije (i međunarodnog proletarijata) — rođena je u vrtlogu I svjetskog rata. Rusija je, doduše, bila bremenita revolucijom godinama, desetljećima, mogli bismo gotovo reći i stoljećima. Feudalno ropstvo u kome su čamili narodi te tamnice naroda bilo je veoma dugotrajno — održalo se sve do 1861,¹ najduže u Evropi — pa ipak, trudovi su nastupili tek u burnim ratnim godinama, u zemlji krajnje izmučenoj, iscrpljenoj, izmrcvarenoj, privredno uništenoj, demoraliziranoj, ukratko bačenoj »na koljena«. Jasno je da dijete, kako bi to rekao Lenjin, rođeno u takvim okolnostima, može — ako mu se smjesta ne pritekne u pomoć — i umrijeti od gladi, neimaštine i raznih drugih opasnosti pa da takva sudbina ne bi zadesila i novorođenu Sovjetsku Republiku, da bi se tekovine revolucije učvrstile, bilo je nužno i prijeko potrebno otpočeti odlučnu borbu za mir, borbu protiv pljačkaškog imperijalističkog rata, protiv uništenja i sovjetska vlada na čelu s Lenjinom otpočela ju je smjesta, ne časeći časa.

Već 25. listopada (7. studenog)² 1917. godine, dakle neposredno nakon obaranja Privremene vlade Kerenskog, Vojno-revolucionarni komitet pri petrogradskom Sovjetu radničkih i vojničkih deputata upućuje »Apel građanima Rusije« u kome se — uz ostalo — spominje i hitan prijedlog o sklapanju pravednog mira.³ Narednog dana, 26. listopada (8. studenog), II sveruskijski⁴ kongres Sovjeta prihvaća Dekret o miru koji postaje program bor-

¹ Feudalni odnosi u Rusiji nisu, međutim, iščezli ni poslije 1861. godine i dokinuti su tek nakon oktobarske revolucije 1917. O problemu ukidanja kmetstva u Rusiji vidi radove Karla Marxa: »Pitanje ukidanja kmetstva u Rusiji« i »O oslobođenju seljaka u Rusiji« (K. Marks, F. Engels i revoluciona Rossija, Izdateljstvo političeskoj literatury, Moskva 1967, str. 7—10 i 12—20).

² Uz dokumente koji se odnose na događaje do 31. siječnja 1918. godine navode se dva datuma: po starom kalendaru i (u zagradama) po novome. Od 1. (14.) veljače 1918. god., tj. od dana kada je uvedeno datiranje po novom kalendaru, dokumenti se datiraju samo po novom kalendaru.

³ Tekst apela sastavio je Lenjin. Vidi: V. I. Lenjin, Sočinenija, izd. IV, sv. 26, str. 207.

⁴ »Rusijski« od Rossija, bivši Ruski Imperij, otprilike teritorij današnjeg Sovjetskog

be za sveopći demokratski mir bez aneksija i ratnih odšteta. U tom smislu i u tom duhu sovjetska vlada nastavlja veoma živu diplomatsku aktivnost obraćajući se, ne jednom, s prijedlogom o miru kako državama njemačkog bloka, tako i saveznicama Rusije — Sjedinjenim Američkim Državama, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Italiji i drugima.⁵ Te dokumente uglavnom potpisuje (prema Deutscheru i kreira)⁶ Lav Trocki kao narodni komesar za vanjske poslove.

10. (23.) studenog Trocki se, u ime sovjetske vlade, obraća i diplomatskim predstavnicima neutralnih država: Norveške, Nizozemske, Španjolske, Švicarske, Danske i Švedske⁷ ne bi li se i oni zauzeli za što skorije postizanje pravednog mira budući da i narodi njihovih, prema neutralnih, zemalja pate zbog rata kao i čitavo čovječanstvo. Gotovo svi oni pozitivno odgovaraju na notu Trockog, obećavajući, bar formalno, da će sa svoje strane poduzeti »odgovarajuće korake« kako bi došlo do što skorijeg sklapanja mira »za kojim žudi čitavo čovječanstvo«.⁸

U »Pravdi« br. 190, od 15. (28.) studenog 1917. objavljen je »Apel sovjetske vlade vladama i narodima zaraćenih zemalja s ponudom da se pridruže pregovorima o primirju«,⁹ koji poziva vojnike, radnike i seljake Francuske, Engleske, Italije, Sjedinjenih Država, Belgije i Srbije da hitno stupe u akciju. »1. prosinca«, kaže se u apelu »pristupamo mirovnim pregovorima. Ako saveznički narodi ne pošalju svoje predstavnike, sami ćemo povesti pregovore s Nijemcima. Ali ako nas buržoazija savezničkih zemalja prisili na sklapanje separatnog mira, sva odgovornost za to past će na nju«.¹⁰

Saveza, za razliku od Rus¹ = Rusija u užem smislu, pridjev — ruski.

5
Dokumenty vnešnej politiki SSSR, sv. 1, Gosudarstvennoe izdatelstvo polit. lit., Moskva 1957, str. 16 i dalje.

6
Isaac Deutscher: Trocki, prva knjiga Naružani prorok, Liber, Zagreb, Otokar Keršovani, Rijeka, 1975, str. 207—208 i passim; i uopće autor smatra Trockoga izvanrednim državnikom, briljantnim diplomatom (vidi poglavlje: XI Brestlitovska drama).

7
Dokumenty vnešnej politiki SSSR, sv. 1, str. 22—23.

8
Ibid., str. 707 i 708. Prema nekim drugim izvorima, koji potječu iz staljinističkog razdoblja, slika je kudikamo mračnija: »Ambasadori nisu odgovorili (potcrtao B. P.). Oko Sovjetske Rusije organizirana je zavjera šutnje. Predstavnici neutralnih zemalja — Švedske, Norveške i Švicarske — saopćili su kratko i suhoparno da su primili notu. Samo je španjolski

ambasador izjavio Narodnom komesarijatu da je sovjetsku mirovnu ponudu prenio telegrafskim putem vladi u Madridu, kako bi ova mogla upoznati s njome narod i poduzeti sve napore za sklapanje mira. Rezultat je ispao jadan za ambasadora: španjolska vlada smjesta ga je opozvala. Uoči njegova odlaska iz Petrograda u Narodnom komesarijatu vanjskih poslova pojavio se sekretar španjolske ambasade s aluzijom da se za takve usluge, kakvu je učinio španjolski ambasador, obično dobiva orden. Suradnici Komesarijata prišli su ormaru, izvukli hrpu ordena oduzetih bivšim službenicima Ministarstva vanjskih poslova i istresli ih na stol. 'Izaberite koji god želite', rekoše španjolskom diplomatu. Preneraženi španjolac okrenuo se i otišao« (Istorija diplomatije, GIPL, M. L. 1945, sv. II, str. 309).

9
Dokumenty vnešnej politiki SSSR, sv. 1, str. 28.

10
Ibid., str. 30.

Ovaj apel ostao je bez odgovora kao i note sovjetske vlade državama Antante od 17. (30.) studenog i 23. studenog (6. prosinca) 1917. godine,¹¹ također s ponudom da se pridruže mirovnim pregovorima. Kolika je bila drskost saveznika možemo ilustrirati činjenicom da oni ne samo što nisu prihvatili nikakve ponude za sudjelovanje u mirovnim pregovorima nego su išli čak tako daleko da su potpuno ignorirali sovjetsku vladu, obraćajući se službeno bivšem Vrhovnom zapovjedniku, carskom generalu Duhonjinu i potičući ga na daljnje vođenje rata protiv Njemačke.¹² Duhonjina je, međutim, zbog odbijanja da se pokori sovjetskoj vlasti, Vijeće narodnih komesara bilo smijenilo, postavivši na njegovo mjesto zastavnika Kryljenika. Lenjin je oštro osudio takvo savezničko ponašanje. »Baš anglo-francuska i američka buržoazija«, pisao je on, »nije prihvatila naš prijedlog, baš ona je odbila da čak i razgovara s nama o sveopćem miru! Baš ona je postupila izdajnički prema interesima svih naroda, baš ona je produžila imperijalističko klanje!«¹³

Međutim, Sovjetskoj Rusiji mir je bio prijeko potreban i morala ga je postići, ako ne opći, onda bar separadni, morala se izvući iz rata jer vojnici jednostavno nisu htjeli ratovati i naprosto su bježali s fronte. Boljševici su obećali narodu mir još prije preuzimanja vlasti, u tome je bio jedan od izvora njihove snage, a sada je to obećanje trebalo održati. Sovjetska vlada (i partija) poduzela je sve što je bilo u njezinoj moći kako bi, gdje god je to bilo moguće, dobila podršku za svoju mirovnu politiku, u prvom redu kod trudbeničkih i vojničkih masa diljem svijeta, pa i s onu stranu neprijateljskih barikada. Valja istaći da su svi apeli sovjetske vlade, upućeni kako vladama Antante, tako i vladama Centralnih sila, imali zapravo dvostruki karakter: obraćali su se koliko vladama, toliko i narodima tih zemalja, napadajući »imperijalističku klaonicu«, »pljačkaški imperijalistički rat« i imperijalizam kao takav. Da su se obraćali samo narodima, mogli su zakočiti mirovne pregovore; bili su, dakle, sročeni tako da ih osim »onih prvih« mogu razumjeti i »oni drugi«.

U pripremanju pregovora o primirju važnu ulogu odigralo je bratimljenje ruskih i njemačkih vojnika na samoj fronti, između neprijateljskih rovova, svesrdno podstaknuto od strane sovjetske vrhovne komande, koja se nadala da će na taj način revolucionirati njemačke vojnike. Lenjin je bratimljenje smatrao revolucionarnom inicijativom masa, buđenjem »savljesti, uma i hrabrosti potlačenih klasa«, jednom od »karika u lancu koraka prema socijalističkoj, proleterskoj revoluciji«. ¹⁴ Koliko god je njemačko zapovjedništvo širilo na svim osvojenim teritorijima antiboljševičku propagandu, toliko je, i još upornije (zahvaljujući i bratimljenju vojnika!), prodirala boljševička propaganda u njemačke rovove i pozadinu.¹⁵ Rezul-

11
Ibid., str. 31—32 i 41—42.

12
Vidi o tome Izjavu Narodnog komesarijata vanjskih poslova od 18. studenog (1. prosinca) 1917. godine. Ibid., str. 33. Glavni Duhonjinov štab, koji se nalazio u Mogiljovu, zauzele su sovjetske trupe 20. studenog (3. prosinca) 1917. god.

13
V. I. Lenjin, Pismo američkim radnicima, Sočinenija sv. 28, str. 46—47.

14
V. I. Lenjin, Sočinenija, sv. 24, str. 284.

15
Čak je i sovjetska mirovna delegacija stigla u Brest-Litovsk s hrpom revolucionarnih plakata koji su podijeljeni njemačkim vojnicima.

tat nije mogao izostati. Ako F. F. Golovačev tvrdi da su »Dekret o miru« i »Apel sovjetske vlade narodima zaraćenih zemalja« ostavili »neizbrisiv dojam« na mornare njemačke ratne mornarice, čiji su najveći dio činili njemački kvalificirani radnici, pa su se vojno-pomorske vlasti prilično pribojavale ponovnog oživljavanja političke djelatnosti »svjesnih mornara«,¹⁶ onda je sasvim sigurno da ni situacija u rovovima, gdje su njemački vojnici dolazili u direktan kontakt s ruskim vojnicima i sovjetskom propagandom, nije bila nimalo povoljnija s gledišta njemačkih vojnih vlasti. Zbog svega toga, kao i zbog radničkih štrajkova, nedostatka živežnih namirnica i ratnih sirovina za borbu na dvije fronte, Njemačkoj je također bio potreban mir. Pri ocjenjivanju tadašnjeg njemačkog položaja moramo posebno uzeti u obzir da su ulaskom Sjedinjenih Američkih Država u rat počele stizati svježije i dobro opremljene trupe na zapadno ratište. Dakako, nije Njemačke, general Hoffman, izjavio je da nije ovlašten voditi pregovore onistički mir, s okupiranom Ukrajinom kao žitnicom i sirovinskom bazom i s drugim osvojenim i potčinjenim teritorijima, ali u tom trenutku važno je to da je Njemačkoj trebao mir i da je bila spremna pregovarati o separatnom miru na Istoku kako bi oslobodila obje ruke za svoje protivnike na Zapadu.

Pregovori s Njemačkom o primirju započeli su 20. studenog (3. prosinca) 1917. godine u Brest-Litovsku, gdje se tada nalazio glavni štab Vrhovnog zapovjednika njemačke Istočne fronte. Na prvoj sjednici predstavnika sovjetske delegacije, A. A. Joffe, predložio je kao osnovu za pregovore sovjetski »Dekret o miru« od 26. listopada (8. studenog). Predstavnik Njemačke, general Hoffmann, izjavio je da nije ovlašten voditi pregovore o ciljevima rata: kao čovjeka vojske njega zanima samo vojna strana pitanja. Hoffmann je pri tome primijetio da se može razgovarati samo o separatnom primirju, jer sovjetska delegacija nema ovlaštenja za vođenje pregovora u ime Engleske i Francuske.

Na narednoj sjednici, 21. studenog (4. prosinca), sovjetska je delegacija izložila svoje uvjete: primirje se sklapa na šest mjeseci, ratne operacije obustavljaju se na svim frontama, demarkacijska linija trebala bi prolaziti sredinom između položaja obiju zaraćenih strana, koje su strane zauzele do početka pregovora, a na Baltičkom moru od rta Mozeret do južne granice otoka Gotlanda i dalje do švedskih teritorijalnih voda; Nijemci se povlače s Moonzundskih otoka¹⁷ i iz Rige; zabranjuje se bilo kakvo prebacivanje njemačkih trupa na Zapadnu frontu. Sovjetski delegati — Joffe, Kamenjev i Bitsenkova — isticali su da je riječ o prekidu rata općenito, a ne o separatnom sporazumu s Nijemcima. Naročito su inzistirali na prihvaćanju točke o zabrani prebacivanja njemačkih trupa, čime su štitili interese svojih anglo-francuskih saveznika, a veoma oneraspoložili generala Hoffmanna koji je izjavio da takve uvjete mogu postavljati samo pobjednici, a »dovoljno je pogledati na zemljopisnu kartu pa da se vidi koja je zemlja pobijedena«.¹⁸

16

F. F. Golovačev, Dekret o miru i njegov utjecaj na radnike i vojnike Njemačke (studeni-prosinac 1917. godine), Oktjabrska revolucija i Germanija, Moskva, 1960, str. 365.

17

Otoci u Baltičkom moru: Sarema, (Ezelj), Muhu (Moon), Hiiuma i dr.

18

Istorija diplomatii, sv. II, str. 314.

Sovjetska delegacija saopćila je odgovor Nijemaca vladi u Petrogradu i iste noći dobila direktivu Vijeća narodnih komesara da ne popušta Nijemcima u pitanju prebacivanja trupa, te da zatraži prekid pregovora.

22. studenog (5. prosinca) odlučeno je da se narednih deset dana prekinu ratne operacije, a u istom intervalu i pregovori o primirju. Trupe ostaju na položajima koje su zauzele. Popuštajući sovjetskoj delegaciji, general Hoffmann se obavezao da za vrijeme prekida u radu konferencije neće prebacivati trupe s Istočne na Zapadnu frontu, što mu nije naročito teško palo, jer je većina njemačkih trupa prebačena na zapad još prije početka pregovora o primirju, što je i sam kasnije priznao u »Zapisima i dnevnicima« iz I svjetskog rata.¹⁹ Potpisavši sporazum o primirju, sovjetska delegacija otputovala je u Petrograd.

Nakon desetodnevnog predaha pregovori su obnovljeni. 2. (15.) prosinca 1917. godine završena je, potpisivanjem dvadesetosmodnevnog primirja, druga etapa pregovora. Obje strane obvezale su se da će na eventualno kršenje primirja upozoriti protivnika sedam dana unaprijed. Sovjetska je strana ustrajala i pobijedila u svome stavu o zabrani prebacivanja njemačkih trupa na Zapadnu frontu, kako jedan »imperijalistički grabežljivac« ne bi, uspostavljajući primirje, stekao nikakvu prednost pred drugim »imperijalističkim grabežljivcem«. Spomenut ću još da je sovjetska strana od samog početka inzistirala na točnom vođenju zapisnikâ, ostavljajući sebi pravo da ih kasnije objavi u cijelosti. Zapisnik, kao i čitav tok svake sjednice, vodila je jedna strana na ruskom, druga na njemačkom jeziku, a poslije svake sjednice specijalna mješovita komisija uspoređivala je i usklađivala tekstove obaju zapisnika. Premda su Nijemci vodili glavnu riječ, u pregovorima su sudjelovali i predstavnici svih drugih neprijateljskih zemalja, tj. Austro-Ugarske, Bugarske i Turske; od savezničkih pak država — nijedna. Za vrijeme primirja sovjetska se vlada opetovano obraćala zemljama Antante, predlažući im da zauzmu stav prema mirovnim pregovorima, dakako bez ikakva pozitivnog rezultata.

6. (19.) prosinca objavljen je proglas sovjetske vlade »Trudbeničkim, potlačenim i iskrvarenim narodima Evrope«²⁰ u kome Vijeće narodnih komesara, izvještavajući o sklapanju primirja na Istočnoj fronti, poziva sve trudbenike u zajedničku borbu za hitno dokrajčenje rata na svim frontama.

8. (21.) prosinca, dakle baš uoči početka mirovnih pregovora u Brest-Litovsku, održana je zajednička sjednica Sverusijskog Centralnog izvršnog komiteta radničkih, vojničkih i seljačkih deputata (VCIK), Vijeća narodnih komesara, II sverusijskog kongresa seljačkih deputata, Petrogradskog i rajonskih sovjeta, predstavnika CK partije boljševika, lijevih esera i strukovnih organizacija. Na sjednici je prihvaćen proglas: »Trudbeničkim masama svih zemalja«. »Samo će volja narodâ«, — kaže se između ostalog u proglasu, — »prisiliti imperijaliste da sklope demokratski mir... Mi

19
ibid., str. 315.

20
Istorija diplomatii, sv. II, str. 315; međutim, u Istoriji vnješnjeji politiki SSSR, prvi dio, 1917—1945, izd. »Nauka«, Moskva,

1966, str. 32 navodi se kao datum objavljivanja ovog Proglasa 5. (18.) prosinac 1917. U knjizi Dokumenty vnješnjeji politiki SSSR, sv. I nisam našao potvrdu za ovaj dokument.

sami, predstavnici trudbeničkih masa Rusije, ne možemo vam dati sveopći mir. Morate zahtijevati da i vaši predstavnici sudjeluju u pregovorima... Zajednička sjednica radničkih, vojničkih i seljačkih deputata poziva vas, radnici svih zemalja, u ime mnogih milijuna trudbenika, u borbu za sveopće primirje, za sveopći mir, za mir bez aneksija i kontribucija, na osnovi samoodređenja naroda!»²¹

Mirovni pregovori u Brest-Litovsku

Napokon su 9. (22.) prosinca, nakon kratkog, konvencionalnog pozdrava princa Leopolda Bavarskog, Vrhovnog zapovjednika Istočne fronte, koji je odmah zatim napustio dvoranu, otpočeli mirovni pregovori u Brest-Litovsku,²² historijskom gradiću na Zapadnom Bugu, koji je u to doba, — gotovo potpuno uništen u žestokim borbama 1915. godine, kada su se ruske armije povlačile na čitavoj fronti, — veoma jedno izgledao.²³ Samo je stara tvrđava ostala neoštećena da bi, eto, poslužila kao poprište prvih međunarodnih konferencija sovjetske vlade — mirovnih pregovora između Sovjetske Rusije i Centralnih sila.

Nijemcima je to mjesto veoma odgovalo: nalikovalo je na prusku kasarnu, »premještenu u poljsko-ukrajinsku ravnicu«²⁴ u kojoj su se sovjetski pregovarači, smješteni u sumorne barake i nastambe unutar samog kruga tvrđave, okruženi uobičajenom vojničkom vrevom, stražarima i bodljikavom žicom, sigurno veoma nelagodno osjećali, premda se s njima inače postupalo »u rukavicama«. Lenjin i Trocki ne jednom su predlagali da se pregovori održe u Stockholmu ili bilo kojem drugom gradu neke neutralne zemlje, na što Nijemci, dakako, nisu pristali pod izgovorom da bi pregovori u tom slučaju mogli doći pod utjecaj savezničkih makinacija. Centralne sile htjele su pod svaku cijenu zadržati sve konce u svojim rukama, sovjetski pak delegati, kao što smo vidjeli, tražili su »spas« u javnosti rada.²⁵

U Brest-Litovsku sukobila su se dva strateška zadatka: sovjetska vlada trebala je dobiti na vremenu radi buduće pobjede socijalizma, njemačka vlada trebala je što brže ostvariti svoje osvajačke pretenzije na Istoku kako bi postigla odlučne pobjede na Zapadu. Tako su se za stolom diplomatskih pregovora po prvi put u povijesti sukobile dvije snage: s jedne strane snage revolucije, socijalizma i mira, a s druge snage imperijalizma,

21
Dokumenty vnešnej politiki SSSR, sv. I, str. 58—59.

22
Brest (nekada Brest-Litovsk), važna željeznička raskršnica i luka na kanalu Bug — Dnjepar, pripada danas Bjeloruskoj SSSR. Glavno je mjesto Polesja, leži na cesti Moskva—Varšava. Prvi put se spominje 1017. godine.

23
Nijemci su ga zauzeli 26. kolovoza 1915.

24
Isaac Deutscher, op. cit., str. 213.

25
Načelo javnosti rada boljševička je partija proklamirala još dok je bila u opoziciji.

reakcije i rata. Bio je to sudar dvaju svjetova, dviju diplomacija: stare — tradicionalne, evropske, aristokratske i nove — boljševičke, mužičke, proleterke.²⁶ Valjda nitko ne bi mogao prikazati taj kontrast slikovitije, plastičnije, pregnantnije nego što je to učinio Krleža još 1919. godine.

»Dok sunce izlazi iznad pljesnivih i trulih baraka jednog, bodljikavom žicom opkoljenog vojničkog logora, u Brestu sastala su se dva umiruća carstva sa jednim svijetom koji se rađa kao krvavo svitanje. Evropa feudalna, autokratska, oligarhijska, cezaromanska, imperijalistička«, carska Evropa sastala se s ruljom »primitivnih i nepismenih mužika«, s »pobjedonosnom bandom sankilota«, sa svojom historijskom negacijom (potcrtao B. P.), koja se kao negacija negacije javlja u obliku logične i neminovne pobjede iznad svake vrste srednjovjekovlja uzvišenog političkog razuma.«²⁷

Mjesto prvog predsjedatelja — a ono je naizmjenice trebalo pripasti svim šefovima prisutnih delegacija — zauzeo je šef njemačke delegacije, državni sekretar von Kühlmann. Osim njega nasuprot sovjetskoj delegaciji sjeli su za pregovarački stol načelnik generalštaba Vrhovnog zapovjednika Istočne fronte, kraljevski pruski general Max Hoffmann; austro-ugarska delegacija na čelu s ministrom vanjskih poslova grofom Czerninom; Bugarska na čelu s ministrom pravosuđa Popovom i Turska na čelu s velikim vezirom Taalat-pašom. Sovjetsku delegaciju predvodio je, do dolaska Trockog, A. A. Joffe, a članovi su bili Kamenjev, Pokrovski, Karahan i drugi. Prema Deutscheru Rusi su u toj prvoj fazi pregovora, zahvaljujući lakom, uljudnom, »prijateljskom« tonu koji su nametnuli Nijemci, nisu baš najbolje snašli.

»Laskava društvenost Nijemaca i Austrijanaca uspjela je zbuniti čak i vodeće boljševičke delegate. Joffe, Kamenjev, Pokrovski, Karahan, iskusni i dobro obrazovani revolucionari pokazali su za konferencijskim stolom nešto od one nespretnosti, koja je prirodna u ljudi nevjesticij diplomaciji. Tijekom prve faze pregovora, dok je Joffe nastupao kao glavni sovjetski delegat, konferencijom je potpuno dominirao Kühlmann, njemački ministar vanjskih poslova.«²⁸

Stanje se potpuno promijenilo dolaskom Trockoga koji je prvi put zamijenio Joffea, kao predsjednik sovjetske delegacije, na sjednici od 27. prosinca 1917. (po starom kalendaru) i koji je odmah uspostavio distancu prema neprijatelju zabranivši sve privatne kontakte i zabave. Čak je prvog dana po dolasku hladno odbio da se upozna s princem Leopoldom Bavariskim, što su sve kasnije zabilježili u svojim memoarima o I svjetskom ratu

26

Prvi je tu misao izrazio sam Trocki 12. veljače 1918. ovim riječima: »Historija je odredila da delegati najrevolucionarnijeg sistema koji je svijet ikad upoznao sjednu za isti diplomatski stol s predstavnicima najreakcionarnije kaste (potcrtao B. P.) među svim vladajućim klasama«. (L. Trotsky, *The History of the Russian Revolution to Brest-Litovsk*, Introduction, Glasgow, April 1919. Ovu knjižicu, jedno od svojih manjih remek-djela, Trocki je

napisao za vrijeme samih pregovora u Brest-Litovsku, u stankama između sjednica.)

27

M. Krleža, *Panorama pogleda, pojava i pojmovi*, Sarajevo, 1975, knjiga I, str. 401—402.

28

Isaac Deutscher, op. cit., str. 213.

i brestlitovskim mirovnim pregovorima Hoffmann, Czernin, Kühlmann i dr. Kühlmannovoj i Czerninovoj diplomatskoj vještini Trocki je suprotstavio svoje izvanredne govorničke sposobnosti, poznavanje dijalektike i revolucionarnu logiku.

Polazeći od općih načela već spomenutog »Dekreta o miru« od 26. listopada (8. studenog), sovjetska delegacija predložila je za osnovu mirovnih pregovora ovaj program:

1. Ne dopuštaju se nikakva nasilna pripajanja teritorija, osvojenih za vrijeme rata; trupe koje su okupirale te teritorije povlače se u najkraćem mogućem roku.

2. Uspostavlja se potpuna politička samostalnost onih naroda koji su te samostalnosti lišeni za vrijeme rata.

3. Nacionalnim grupama koje prije rata nisu bile politički samostalne garantira se mogućnost slobodnog odlučivanja o vlastitoj pripadnosti ovoj ili onoj državi, odnosno o vlastitoj državnoj samostalnosti putem referenduma; taj referendum mora biti organiziran tako da osigura potpunu slobodu glasanja cjelokupnom stanovništvu dotičnog teritorija, ne isključujući ni emigrante i bjegunce.

4. Što se tiče teritorija naseljenih mnogim nacionalnostima, pravo manjine štite posebni zakoni koji joj osiguravaju kulturno-nacionalnu samostalnost i, kada za to postoji stvarna mogućnost, administrativnu autonomiju.

5. Ni jedna od zaraćenih zemalja ne mora drugim zemljama platiti tzv. »ratnu odštetu«; ranije uplaćene kontribucije vraćaju se. Što se tiče naknade troškova privatnim osobama, postradalim u ratu, ista se isplaćuje iz posebnog fonda, formiranog putem proporcionalnih uplata svih zaraćenih zemalja.

6. Kolonijalna pitanja rješavaju se u skladu s načelima, izloženima u točkama 1, 2, 3 i 4.

Kao dopunu ovim točkama sovjetska je delegacija predlagala da se proglasi nedopustivim bilo kakvo indirektno skućivanje slobode slabijih od strane jačih nacija, npr.: ekonomski bojkot, pomorska blokada, koja se ne odnosi na ratne operacije, gospodarsko potčinjavanje zemalja pomoću nametnutog trgovinskog ugovora itd.²⁹

Nijemci su, znajući za sovjetski Dekret o miru, bez sumnje predvidjeli da će sovjetska delegacija polaziti na konferenciji od njegovih osnovnih načela (kao, uostalom, i u pregovorima o primirju) pa su svakao predvidjeli i odgovore na takve sovjetske uvjete. Oko toga došlo je u njemačkom taboru do stanovitih nesuglasica, pa i do prilično jasne diferencijacije na razumniju, elastičniju »civilnu« struju i kruću, ortodoksniju »vojničku«. Kühlmann — kao i njegov austrijski kolega Czernin — spretan diplomat, predstavnik »razumnije« struje, bio je spreman prihvatiti u prvoj fazi pregovora sovjetsku opću formulu mira, uz uvjet da pregovorima pristupe

29

Istorija diplomatije, sv. II, str. 320. Vidi i: no-ekonomičeskoj literaturi, Moskva 1961, Vsemirnaja istorija, AN SSSR, Izd. socialj- sv. VIII, str. 64—65.

i države Antante, tj. da dođe do sklapanja sveopćeg mira; general Hoffmann, potpomognut i vojnim vrhovima (Hindenburg, Ludendorff), oštro se tome usprotivio. Kühlmann je zapravo u pregovorima s Rusijom i te kako htio izvući određene prednosti za Centralne sile, u prvom redu Njemačku, ali ne pokazati ispočetka previše velike apetite da se — videći stvarnu nezajažljivost Njemačke — ne uplaše drugi narodi. Zato su zahtjevi Centralnih sila u prvom trenutku trebali biti umjereniji, čak prekriveni plaštem nekakve patvorene pravednosti (kao da Nijemci i Austrijanci, tobože, oslobađaju potlačene narode od boljševičkog terora) pa je njemački državni sekretar najprije pokušao oprezno taktizirati. Vojničina Hoffmann, tipičan primjerak grabežljivog i agresivnog njemačkog militarizma, nije, dakako, imao ni najmanje smisla za takve diplomatske fineše.³⁰ Sam Wilhelm II donekle je lavirao, ali je ipak bio bliži svojim generalima. U takvoj situaciji Kühlmannovi stavovi mogli su se održati samo dotle dok ratna struja nije posve izgubila strpljivost zbog Joffeovih, a kasnije Trockijevih, odugovlačenja pregovora. Uostalom, između tih stavova i nije bilo bitne razlike: radilo se uglavnom o različitim sredstvima za postizanje istog cilja.

Bez obzira na to što se Kühlmann vrlo spretno ogradio, sovjetska je delegacija konstatala da prima na znanje suglasnost Centralnih sila da se pridruže sovjetskoj formuli mira, što omogućuje pristupanje pregovorima o sveopćem miru između svih zaraćenih država. Narednih nekoliko dana raspravljalo se o teritorijalnim i ekonomskim pitanjima, pri čemu je sovjetska delegacija više inzistirala na rješavanju teritorijalnih, a Njemačka pokazivala znatno više interesa za rješavanje ekonomskih pitanja; zatim je Joffe zatražio desetodnevni prekid kako bi o svemu obavijestio vladu u Petrogradu i kako bi se još jednom uputio poziv saveznicima da zauzmu svoje mjesto za pregovaračkim stolom.

15. (28.) prosinca održana je posljednja, prije stanke, plenarna sjednica mirovne konferencije nakon čega je sovjetska delegacija istog dana otputovala u Petrograd. Za vrijeme prekida radile su samo komisije: politička, ekonomska i pravna. Time je završila prva faza mirovnih pregovora u Brest-Litovsku.

Sovjetska vlada iskoristila je predah za daljnju konsolidaciju unutrašnjih prilika te pojačanu antiimperijalističku i antimilitarističku propagandu, a Trocki je odmah, 17. (30.) prosinca, uputio poziv narodima i vladama savezničkih zemalja da pošalju svoje predstavnike na mirovne

30

Trocki je u svojim zapisima, u stankama između sjednica, zabilježio da je general Hoffmann, nasuprot Kühlmannu i Czerninu, «često stavljao osvježavajuće primjedbe za vrijeme pregovora, bez ikakvih simpatija prema Kühlmannovim diplomatskim smicalicama». Isto tako da je za vrijeme najoštrijih debata često «udarao svojom vojničkom čizmom po stolu», što bi sovjetske delegate uvijek podsjetilo na

«krutu realnost» (Vidi: L. Trotsky, The History of the Russian Revolution to Brest-Litovsk, str. 133).

pregovore, posljednji kako se naglašava i u samom pozivu koji je, kao i svi prijašnji ostao bez odaziva.³¹

Pregovori su nastavljeni 27. prosinca (9. siječnja) nakon jedanaestodnevne prekida. Sovjetsku delegaciju predvodio je sada Trocki, koji se »prihvatio te misije na Lenjinov uporan zahtjev«. ³² Baš nekako u to doba, u siječnju 1918, njemački vrhovi razmatrali su planove aneksija na Istoku. Nakon dugotrajnih debata Reichskancelar Gertling i državni sekretar von Kühlmann morali su na kraju uzmaknuti pod pritiskom vrhovne komande i odustati od svoga opreznog stava, što je svjedočilo o odlučnom utjecaju Hindenburga i Ludendorfa na vladu (uz to krajnje razdraženih zbog odugovlačenja pregovora). 27. prosinca (9. siječnja), kada su pregovori dolaskom Trockoga ušli u novu fazu, Hindenburg je pisao Reichskancelaru: »Veoma mi je drago što će naš stav u Brest-Litovsku od sada biti čvrst i što ćemo s Rusima razgovarati kao pobjednici«. ³³ Zato je Kühlmann otvorio prvu sjednicu nastavka pregovora izjavom da njemačka strana ne priznaje više sovjetsku opću formulu mira, jer se države Antante i SAD nisu pridružile mirovnim pregovorima, čime je ona bila uvjetovana. Ujedno je prosvjedovao protiv boljševičke propagande među njemačkim vojnicima, u čemu ga je svojski podupro general Hoffmann pokazavši hrpu »dokaznog materijala«, sovjetskih proglasila njemačkim vojnicima. Poslije toga pitanje je da li sovjetska strana uopće iskreno želi mir . . . Slično su govorili i drugi predstavnici Centralnih sila. Trocki je, ne odgovorivši na optužbe, zatražio jednodnevni odmor.

Drugoga dana otvoreno je prešao u protunapad: odbio je da se ispriča za revolucionarnu propagandu, jer ni sovjetska vlada nije prosvjedovala protiv njemačke kontrarevolucionarne propagande; on, je uostalom, došao pregovarati o miru, a ne sputavati svoju vladu u slobodnom izražavanju mišljenja. Što se tiče iskrenosti, prije bi se moglo posumnjati u iskrenost njemačke vlade, koja je u roku od desetak dana promijenila stav . . . Zatim je prigovorio ambijentu u kome se odvijaju pregovori, u atmosferi nekakve umjetne izolacije. »Suočeni smo s ultimatumom« — rekao je Trocki — »ili

31

Ovaj poziv, koji je i opet karakterističan po svojoj dvostrukoj usmjerenosti — obraćanju narodima i vladama, pokazuje da je sovjetska vlada već pomalo izgubila nadu da bi savezničke vlade bile voljne poduzeti bilo kakvu mirovnu misiju, pa je u prvom redu, apelirala na narode, ne bi li oni izvršili pritisak na svoje vlade. Iz proglašavanja se vidi da su sovjetske vođe vjerovala u revolucionarni pokret na Zapadu i zalagale se za dosljedno poštivanje prava naroda na samoodređenje: ». . . zahtijevati samoodređenje za narode unutar granica neprijateljskih država, a negirati pravo samoodređenja narodima vlastite države, odnosno vlastitih kolonija, značilo bi braniti program najneprikrivenijeg, najlicnijeg imperijalizma« (Dokumenty vnješnjei politiki SSSR, sv. I, str. 69).

32

I. Deutscher, op. cit., str. 213.

33

Ove podatke crpio sam iz referata Gintera Rosenfelda »Njemačko-sovjetski odnosi između velike oktobarske socijalističke revolucije i novembarske revolucije u Njemačkoj«; autor ih navodi prema originalnim dokumentima iz toga doba, pohranjenima u državnom arhivu u Potsdamu; Oktobarska revolucija u Germaniji, protokol naučnoj sessiji v Lejpcigu s 25 po 30 nojabrja 1957 goda, Moskva 1960, str. 373, 374 i passim.

pregovori u Brest-Litovsku ili nikakvi pregovori».³⁴ Ali sovjetska vlada pristaje i na takve uvjete kako bi iskoristila tu jedinu šansu za postizanje mira.

Na idućim sjednicama Trocki je dugačkim govorima i beskrajnim debatama s Kühlmannom, Czerninom i drugima na sve moguće načine odugovlačio pregovore kako bi zemlja i Partija dobili što duži predah. U verbalnom dvoboju s Trockim Kühlmann se morao uvjeriti da je naišao, u najmanju ruku, na sebi ravnog protivnika. Budući da su na mirovnim pregovorima u Brest-Litovsku nastupili i predstavnici kontrarevolucionarne ukrajinske Rade, Kühlmann je odmah pokušao unijeti razdor među ruske delegacije, ali je Trocki uvijek spretno izbjegao spletku. Na Kühlmannovo pitanje da li predstavnike Rade smatra samostalnom delegacijom, ili oni ulaze u sastav sovjetske delegacije, Trocki je bez kolebanja priznao Radi samostalnost, jer je sovjetska vlada priznala pravo na samoodređenje svim narodima, pa tako i Ukrajincima. Bilo bi pošteno kada bi i Centralne sile zauzele u tom pitanju isti stav. Međutim, njihovo »samoodređenje«, njihova »oslobodilačka misija« zapravo je obična aneksija, kako se to naziva u diplomatskom rječniku. To potvrđuje i činjenica što ni jednu od marionetskih vlada s okupiranih teritorija nisu pozvale na Brestovske pregovore...

Treba istaći da Sovjeti tada još nisu predstavljali većinu naroda u Ukrajini. Pa ipak, svi sovjetski autori bez iznimke osuđuju danas taj izdajnički postupak Trockoga, premda bi svako drugo rješenje (»pridruživanje« Radinih predstavnika sovjetskoj delegaciji ili napad na Radu kao nenarodnu ustanovu) samo izazvalo svađu među ruskim i ukrajinskim delegatima, što je njemački državni sekretar i te kako priželjkivao jer bi tada mogao nastupiti u diskusijama kao posrednik. Ali kada je Rada zbačena i kada su boljševički predstavnici iz Ukrajine stigli u Brest-Litovskia Kühlmann i Czernin su ipak, 27. siječnja (9. veljače), proveli svoj zakulisni plan i sklopili separatni mir s ukrajinskim Radom, Trocki je posrdno izjavio da su Centralne sile potpisale mirovni ugovor s vladom koja nema nikakvih kompetencija izvan konferencijske dvorane. I sam Hoffmann morao mu je kasnije u svojim memoarima, dati za pravo. Kada je general postavio pitanje nasilja, »crvenog terora«, Trocki je i opet sve argumente imao na svojoj strani: u to doba kontrarevolucionarni tisak u Sovjetskoj republici još je imao više slobode nego socijaldemokratski tisak u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj. »Ono što u našem držanju upada u oči i antagonizira druge vlade činjenica je da mi ne hapsimo radnike koji izlaze i štrajkuju, nego kapitaliste koji zatvaraju vrata pred radnicima, da ne strijeljamo seljake koji traže zemlju, nego hapsimo posjednike i časnike

34

I. Deutscher, op. cit., str. 215 i passim. Deutscher se prilikom navođenja ovih veoma zanimljivih podataka poziva na knjigu »Mirnye peregovory v Brest-Litovske« koja je objavljena u Moskvi 1920. godine — dakle još za Lenjinova života i gotovo neposredno nakon samih događaja — u izdanju Narodnog komesarijata vanjskih poslova i s predgovorom Trockoga. Knjigu, inače nedostupnu, kao jedno od najautentičnijih, gotovo nezaobilaznih, sve-

dočanstava svih zbivanja u vezi s Brestlitovskim mirom, citiraju (odnosno navode kao upotrijebljenu literaturu) — dakako, vrlo oprezno i promišljeno — i sovjetski izvori, počevši od obiju enciklopedija, pa do Istorije diplomatije, Istorije vnješnje politike SSSR, Istorije komunističke partije Sovetskoga Sojuza i dr.

koji pokušavaju strijeljati seljake.³⁵ Ponekad su Trockijeve zlobne, cinične primjedbe izazvale prigušeni smijeh i potajno odobravanje čak i kod njegovih protivnika, kao onom prilikom kad je u jednoj debati stavio na znanje generalu Hoffmannu da on, Hoffmann, šef njemačke delegacije, pregovara s čovjekom koji je pod udarom njemačkog zakona. Trocki, naime, nije izdržao kaznu na koju ga je bio osudio njemački sud zbog proturatne propagande. General se odjednom osjetio potpuno degradiran i suučesnik jednog robijaša.

U međuvremenu, 5. siječnja, Trocki je zatražio još jedan prekid mirovnih pregovora kako bi otputovao u Petrograd i upoznao svoju vladu s njemačkim zahtjevima.³⁶ 8. (21.) siječnja prisustvuje sjednici CK RSDRP-e na kojoj su došla do izražaja tri poznata stava o ratu i miru: Lenjin, Staljin, Sokolnjikov, Zinovjev smatrali su da mir treba potpisati pod svaku cijenu; »lijevi komunisti« na čelu s Buharinom bili su odlučno za revolucionarni rat protiv Hohenzollerna i Habsburgovaca, a Trocki je zastupao srednju liniju »ni rata, ni mira« (povlačimo se iz rata i demobiliziramo armiju, ali mir ne potpisujemo).³⁷ U tim žučnim diskusijama, koje su se provalile iz sjednice u sjednicu i koje su bile još kudikamo vatrenije, strastvenije od onih u njemačkom taboru, Lenjin je, kao što znamo, jedva na kraju dobio minimalnu većinu, što je bilo presudno, jer bi se inače »krvavo svitanje« Republike sigurno pretvorilo u još krvaviji suton. To su već nakon nekoliko mjeseci vjerojatno shvatili i najogorčeniji protivnici Lenjinove mirovne politike.

Trocki se, međutim, vratio u Brest-Litovsk u trenutku kada stav CK nije još bio definitivno utvrđen. Lenjinovi argumenti, bez sumnje veoma uvjerljivi, bili su ujedno u neskladu s osobnim ponosom i revolucionarnim romantizmom većine boljševičkih vođa, tako da je njegov prijedlog na sjednici od 8. siječnja propao sa svega 15 osvojenih glasova prema 32 glasa za Buharinov prijedlog i 16 za Trockijev. Na sjednici od 11. (24.) siječnja čak je i Trockijev prijedlog prošao s većinom od 9 : 7 glasova u njegovu korist.³⁸ Ipak je poštivao Lenjinov savjet i odluku CK da što duže odugovlači pregovore. Dakako, i tome je morao doći kraj — jednoga dana pregovori su naprosto zapali u čorsokak: nije se više imalo što reći. U takvoj situaciji general Hoffmann pokušao je, posve u svome stilu, mačem presjeći gordijski čvor: jednostavno je rasprostro zemljopisnu kartu s jasno ucrtanim područjima koja je Njemačka namjeravala anektirati, zamolivši »prisutnu gospodu« da se s njome upoznaju. Na narednoj sjednici političke komisije, koja je održana istog dana,³⁹ Trocki je održao svoj po-

35

Mirnye peregovory v Brest-Litovske, str. 102; I. Deutscher, op. cit., str. 218.

36

Pripajanje Njemačkoj Litve, Kurlandije, dijela Letonije, Moonsundskih otoka i odšeta procijenjena na 6—8 ili čak 10 milijuna rubalja.

37

Protokoly Centraljnogo Komiteta RSDRP (b), avgust 1917 — februarj 1918, Moskva, Gosudarstvennoe izdateljtstvo političeskoj

literatury 1958, zapisnik br. 36. Vidi i moj prijevod tih zapisnika u časopisu »Politička misao« br. 4/1975, str. 111—138.

38

Protokoly Centraljnogo Komiteta, zapisnik br. 37: »Politička misao« br. 4/1975, str. 116.

39

Ovdje se dosta teško snaći u kronologiji događaja. Prema Deutscheru scena s kartom i Trockijevo odbijanje njemačkog ulti-

sljednji govor na mirovnim pregovorima u Brest-Litovsku, poslije čega je sovjetska delegacija napustila Brest. Na zaprepaštenje predstavnika Centralnih sila, koji ga do posljednjeg trenutka nisu ozbiljno shvaćali, misleći da se radi samo o diplomatskoj igri, odbio je potpisati njemačke uvjete. Malo kasnije naredio je i demobilizaciju armije. Previše zanesen svojim verbalnim pobjedama, nije se obazirao na Kühlmannove prijetnje, a vjerojatno im nije ni povjerovao. Uz to je, kao i pristaše revolucionarnog rata, računao na podršku revolucionarnog radništva u Njemačkoj i Austro-Ugarskoj.

Što je navelo Trockoga na takav postupak? Putujući od Petrograda do Bresta i obratno, mogao je vidjeti prazne, napuštene rovove u sovjetskim prednjim borbenim linijama koji su zlokobno opominjali da zemlja vapi za mirom. Ali u Brest-Litovsku jasno je uvidio da mir vodi kroz potpunu kapitulaciju, potpuno pokoravanje njemačkim zahtjevima. »Želja da izbriše sramotni žig s Partije bila je jedan od najvažnijih motiva koji su upravljali vladanjem Trockog za konferencijskim stolom« — kaže Deutscher pozivajući se na Trockijev predgovor knjizi »Mirnye peregovory v Brest-Litovske«. Deutscher također tvrdi da odluka CK i vlade nije bila sasvim jasna, precizna, kao ni Trockijev osobni dogovor s Lenjinom uoči povratka Trockog u Brest.⁴¹ Ranije, međutim, u Staljinovoj biografiji, mnogo je stroži prema Trockome, pa smatra da se formulacija »ni rat, ni mir« pokazala »kao isprazna poza dostojna kakvog propagandista ili novinara, ali nikako državnika i političara«. Sličnu ocjenu nalazimo i kod Krupske u knjizi »Uspomene na Lenjina«. Sam Trocki priznao je kasnije: »Lenjin je bio u pravu. Takva situacija (tj. dovoljno sazrela revolucionarna situacija u Njemačkoj, s kojom su računali Trocki i drugi boljševici — op. B. P.) nije postojala.«⁴²

Pošto je Trocki 10. veljače odbacio ultimatum Četvornog saveza, njemačko Vrhovno zapovjedništvo odlučilo je prijeći u ofenzivu. Odluka je

matuma odigralo se istog dana, 10. veljače, pa je, dakle, predočivanje karte bio ujedno i njemački ultimatum. Prema sovjetskim izvorima, kojima sam raspolagao, Hoffmann je »rasprostro kartu« 5. (18.) siječnja, nakon čega je sovjetska delegacija zatražila desetodnevni odmor. Ultimatum je pak formulirao Kühlman 24 sata nakon potpisivanja ugovora s ukrajinskom Radom (10. veljače). Pri tome se i jedni i drugi pozivaju na knjigu »Mirnye peregovory v Brest-Litovske«, koja je meni, na žalost, nedostupna (vidi bilješku 34).

40
I. Deutscher, op. cit., str. 219.

41
Ovo baš ne zvuči uvjerljivo, jer je Lenjinov stav bio posve određen: »Do ultimatumu ćemo zatezati, a onda popustiti«.

42
I. Deutscher, Staljin — politička biografija; Globus, Zagreb 1977. str. 173. Možemo

još dodati da je taj postupak Trockoga, nazvan kasnije »izdajničkim«, poslužio Staljinu kao jedan od glavnih argumenata u obračunu s Trockim i trockistima, premda su mu kao saveznici poslužili u prvo vrijeme bivši »lijevi komunisti« (Buharin, Rikov i dr.) koji su se odlučno i bez kolebanje protivili Lenjinovoj mirovnoj politici.

43

N. K. Krupskaja, Vospominanja o Lenine, III dio, Moskva 1934, str. 51. Tu ipak moramo uzeti u obzir da je knjiga izašla u punom jeku Staljinove antitrockističke hajke, od koje ni Krupska nije mogla biti imuna, pogotovo kada znamo da ju je Staljin jednom prilikom oštro napao još za Lenjinova života.

44

Lav Trocki, Novi kurs — O Lenjinu — Izobličena revolucija, Otokar Keršovani, Rijeka 1972, str. 249.

donesena na savjetovanju u Hamburgu 13. veljače 1918. godine. Hindenburg je na savjetovanju zahtijevao hitnu ofenzivu: »Sada moramo razbiti Ruse i oboriti njihovu vladu«. ⁴⁵ Podkancelar von Payer izražavao je, međutim, bojazan zbog raspoloženja stanovništva koje bi u tom slučaju moglo pružiti »podršku boljševicima«. Zanimljivo je navesti, makar u skraćenu obliku, Kaisерово mišljenje koje odiše tradicionalnim njemačkim zaziranjem od anglo-američko-ruskog savezništva, ⁴⁶ napose strahom od »pošasti« revolucije i boljševizma: »Petrograd je glavno žarište epidemije. Rusi ne mogu sami izaći s njome na kraj. Nijemci im hitno moraju priteći u pomoć, inače će to učiniti Englezi, a zajedno s njima — što je u političkom pogledu još opasnije — i Amerikanci. Rusija u rukama Anglosaksonaca — to je strašna prijetnja. Boljševici su također opasnost, kako s političkog, tako i s ekonomskog gledišta. Nije riječ o novom ratu, nego o pomoći. Ne mogu dopustiti potčinjavanje Rusije engleskom utjecaju. Prema tome, boljševike treba dokrajčiti. Predlažem da se Estoniji pruži ruka pomoćnica. To tiv bandita. Mi ćemo im pohitati u pomoć«. ⁴⁷

Nakon Kaisерова izlaganja otpočela je debata koja zorno svjedoči o bezočnim pretenzijama tadašnje njemačke »vrhuške«, ali i o još uvijek aktuelnom razmimoilaženju između »civilne« i »vojničke« struje. »Vojnička« je struja u ovom trenutku očito imala znatnu prednost. Citiram jedan dio zapisnika s toga savjetovanja:

— Reichskancelar (Gertling): Ako iznenada promijenimo politiku, riskiramo da se pokažemo pred svima kao pristaše aneksije. Druga je stvar ako nas pozovu u pomoć.

Njegovo veličanstvo: Forma mora biti sačuvana.

Hindenburg: Moraju nas pozvati najkasnije do 18. (veljače).

Reichskancelar: (Govori o odgovornosti koju preuzima Njemačka).

Ludendorff: (Cita brzojav iz Rige). Zar to nije dovoljno?

Reichskancelar: (Govori o nužnosti da isto tako zatraže pomoć Finska i Ukrajina).

Ludendorff: To je teže. Ukrajina želi djelovati samostalno. Vilno je u rukama Crvene garde, treba ići na Petrograd.

Reichskancelar: To može kod nas izazvati štrajk.

Ludendorff: Ništa strašno. Treba proglasiti prekid primirja i opozvati delegacije.

Reichskancelar: (moli dopuštenje da to pitanje razmotri s Kühlmannom).

Njegovo veličanstvo: (pročitavši saopćenje iz Petrograda): Ukoliko Trocki ne namjerava potpisati ugovor, moći ćemo sklopiti mir, koji nam

45
Vidi bilješku 33.

46

Kao što su, s druge strane, Angloamerikanci i Francuzi uvijek zazirali od eventualnog njemačko-ruskog savezništva.

47
Vidi bilješku 33.

je potreban, samo ako svrgnemo boljševike. Predlažem gospodi da razmotre ova pitanja: 1) prekid primirja, 2) policijske mjere,⁴⁸ 3) mogućnost da se dobije molba za pomoć od carske dinastije.⁴⁹

Potkraj sjednice odlučeno je da 18. veljače otpočne nova ofenziva na Sovjetsku Republiku.

16. veljače 1918. Hoffman je službeno obavijestio A. A. Samojla, vojnog stručnjaka sovjetske vlade u Brestu, da se 18. veljače prekida primirje, te da se nastavljaju ratne operacije, na što je sovjetska vlada uručila Njemačkoj, 17. veljače, prosvjed zbog nepoštivanja uvjeta primirja prema kojima je o novom početku operacija trebalo obavijestiti protivničku stranu 7 dana unaprijed. Nijemci nisu odgovorili. 18. veljače⁵⁰ njemačke su trupe otpočele ofenzivu duž čitave fronte od Baltičkog do Crnog mora. Ofenziva je obuhvatila dva strateška pravca: — prvi — Pribaltikom prema Revelu, odatle prema Narvi i Petrogradu; drugi prema Pskovu kako bi Petrogradu zaprijetila s juga. Tako su se ubrzo obistinila najmračnija Lenjinova predviđanja.

Ne naišavši ni na kakav ozbiljan otpor, njemačke trupe brzo su napredovale: odmah 18. veljače zauzele su Dvinsk, a 22. veljače i Pskov. Za nekoliko dana njemačka vojska okupirala je Letoniju, Estoniju i velik dio Ukrajine. »Ovo je najsmješniji rat koji sam ikad doživio«, pisao je kasnije Hoffmann u svojim memoarima. »Vodi se gotovo isključivo u vlakovima i kolima. Čovjek stavi na vlak šaku pješaka sa strojnicama i jednim topom i odjuri do slijedeće željezničke stanice. Osvoji tu stanicu, uhapsi boljševike, ukrca na vlak drugi odred i putuje dalje.«⁵¹ Ova drastična slika, s jedne strane apsolutne superiornosti, a s druge potpune vojne nemoći jedne zemlje može biti točna kada znamo da iza teza o revolucionarnom ratu, nije stajala ni jedna jedina tehnički dobro opremljena četa, dok je protiv njih nastupalo 150 odlično opremljenih i izvježbanih divizija generala Hoffmanna i Ludendorffa. Ono nekoliko desetaka tisuća na brzinu regrutiranih proletera i seljaka odanih revoluciji moglo je tek privremeno zaustaviti Nijemce kod Narve i Pskova više beskrajnom hrabrošću i borbenim entuzijazmom nego li dobrom organizacijom i poznavanjem ratne vještine. Stara armija bila je u raspadanju i samo je zakrcivala prometnice, nova pak armija stvarala se polagano u uvjetima opće iscrpljenosti i strahovite dislociranosti industrije i transporta. Sve to zorno svjedoči o tadašnjoj potpunoj nesposobnosti Sovjetske Republike za bilo kakav rat, ne samo »revolucionarni« nego čak i obrambeni. Sam Trocki izjavio je kasnije da su jedinu stvarnu zapreku njemačkom nadiranju predstavljale goleme razdaljine.⁵²

48 Usporedi čl. VI. Brestlitovskog mirovnog ugovora.

49 Vidi bilješku 33.

50 Prema Deutscheru dan ranije, 17. veljače (Naoružani prorok, str. 225).

51 Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffman, sv. I, str. 187; citirano prema I. Deutscher, Naoružani prorok, str. 225.

52 L. Trotsky, The History of the Russian Revolution to Brest-Litovsk, str. 148.

Onoga kobnog dana, 18. veljače 1918, kada je otpočela njemačka ofenziva, CK RSDRP-c zasjedao je nekoliko puta. Ogorčene raspre između pristaša rata i pristaša mira nastavljen su još većom žestinom, dok se Trocki i dalje kolebao. Bezbroj puta morao je Lenjin, samo njemu svojstvenom upornošću, ponoviti svoje neoborive i željeznom logikom potkrijepljene argumente za hitno, neodgodivo obnavljanje mirovnih pregovora s Nijemcima i potpisivanje mirovnog ugovora makar i uz još teže uvjete od onih koji su odbijeni u Brestu, jer »privreda je u potpunom rasulu«, a »zemlja iscrpljena i nesposobna za rat«, »naši vojnici nisu ni za što«, »ako smo namjeravali ratovati, nije trebalo demobilizirati armiju« itd. Ni jednog trenutka nije pokušao uljepšati svoju poziciju, baš naprotiv stalno je isticao da je mir s Nijemcima, koji po njegovu mišljenju svakako treba potpisati, »pljačkaški«, »aneksionistički«, »sramotan«, »krajnje ponižavajući«, da je to »prljava šala« kroz koju se ipak mora proći jer je Sovjetskoj Republici prijeko potreban predah kako bi se koliko-toliko učvrstila. Upozoravao je da će mir svakako biti potpisan; ako ga ne potpišu oni (boljševici), potpisat će ga *druga vlada* (potcrtao B. P.). Na sjednici od 23. veljače odlučno je replicirao da Staljinovu izjavu »... može se i ne potpisati, nego započeti mirovne pregovore«: »Ove uvjete treba potpisati. Ako ih ne potpišete, onda ćete za tri tjedna potpisati *smrtnu presudu* (potcrtao B. P.) sovjetskoj vlasti.«⁵³ Stoga se nije složio ni s prijedlogom Trockoga da se Nijemce upita o njihovim zahtjevima: »To je komadić papira, to nije politika. Jedino je — predložiti Nijemcima obnavljanje pregovora.«⁵⁴

Na večernjoj sjednici 18. veljače CK je prihvatio Lenjinov prijedlog o hitnom slanju radio-poruke koja je, u ime Vijeća narodnih komesara, poslana u Berlin narednog dana, 19. veljače. Kako bi bio siguran da je poruka primljena, Lenjin ju je 19. ujutro poslao njemačkom zapovjedništvu i putem specijalnog kurira. U poruci se još jednom izražava prosvjed zbog poduzimanja ofenzive bez poštivanja uvjeta primirja i izražava spremnost vlade da potpiše mir uz uvjete diktirane u Brest-Litovsku. Na kraju se Vijeće narodnih komesara obvezuje da će odgovor na točne uvjete mira, koje bude predložila njemačka vlada, dati smjesta, bez odgađanja.⁵⁵

Prolazili su sati i sati tjeskobnog iščekivanja; odgovora nije bilo; ofenziva se nastavljala. 21. veljače Vijeće narodnih komesara donosi poznati proglas: »Socijalistička je domovina u opasnosti«, kojim poziva radnike i seljake Rusije da požrtvovno ustanu u obranu Republike Sovjeta protiv buržoasko-imperijalističke njemačke soldateske. Proglas je objavljen 22. veljače ujutro, a istoga dana o ponoći radio-stanica u Carskom Selu kraj Petrograda primila je poruku generala Hoffmanna da je kuriru sovjetske vlade uručen odgovor njemačke vlade. Gotovo istodobno stigla je i Czerinova poruka: »Austro-Ugarska je spremna, zajedno sa svojim saveznicima, privesti mirovne pregovore kraju«.

53
Vidi zapisnik br. 45 sa sjednice CK RS
DRP-e od 23. veljače 1918. g.: »Politička
misao« br. 4/1975, str. 132, 133.

54
Ibid., str. 125. Za sve navedeno u vezi s
Lenjinovim diskusijama u CK partije vidi

i V. I. Lenjin, *Dela*, sv. 28, Institut za međunarodni radnički pokret, Beograd 1975, passim.

55
Dokumenti vnešnjeje politiki SSSR, sv. 1, str. 106.

23. veljače stigao je u Petrograd kurir s njemačkim odgovorom, za pravo novim njemačkim ultimatumom od deset točaka. Prvih devet⁵⁶ sadržavalo je daleko teže uvjete od onih koje je Trocki odbio u Brestu, a deseta točka davala je sovjetskoj vladi samo 48-osatni rok na njih odgovori. Njemačka je ofenziva nastavljena. Istoga se dana ponovno sastao CK. Ovoga puta Lenjin je zaprijetio ostavkom ako se nastavi politika »revolucionarne fraze« i ako njemački ultimatum ne bude prihvaćen. Nakon oštre diskusije 7 članova CK glasalo je za prihvaćanje, 4 protiv, a 4 su se uzdržala (među njima i Trocki).⁵⁷ Rano ujutro 24. veljače na plenarnoj sjednici VCIK-a također je većinom glasova (116 za, 85 protiv, 26 uzdržanih) donesena odluka o potpisivanju mirovnog ugovora, a malo zatim, još istog jutra, Vijeće narodnih komesara upućuje potvrđan odgovor njemačkoj vladi u Berlin. S obzirom na daljnje nastavljanje njemačke ofenzive, sovjetsko zapovjedništvo obratilo se njemačkom glavnom štabu upozoravajući da nakon prihvaćanja njemačkih uvjeta nema više potrebe za nastavljanjem ratnih operacija. Ne odgovorivši na poruku, Nijemci su 24. veljače zauzeli Tartu, Ostrov i Borisov. Tek noću stigao je odgovor generala Hoffmana: »Staro je primirje odbačeno i ne može više stupiti na snagu.«⁵⁸ Ofenziva će se, dakle, nastaviti sve dok ne bude potpisan mirovni ugovor.

Sovjetska mirovna delegacija na čelu sa Sokoljnikovom⁵⁹ otputovala je u Brest-Litovsk 24. veljače navečer. Stigavši 25. veljače u Pskov, prosvjedovala je kod njemačkog zapovjedništva zbog nastavljanja ofenzive. Ne dobivši nikakav odgovor, ponovila je prosvjed 28. veljače u Brestu. 1. ožujka održana je sjednica mirovne konferencije na kojoj je šef njemačke delegacije ambasador von Rosenberg potvrdio stav svoje vlade da ratne operacije mogu biti obustavljene tek nakon potpisivanja mirovnog ugovora. Zatim je predložio da se formiraju tri komisije: politička, ekonomska i pravna kako bi se za tri dana privele kraju debate o mirovnom ugovoru. Uvjeti koje je pročitao Rosenberg bili su još teži od pskovskog ultimatum. Ali sovjetski delegati odbili su bilo kakvu diskusiju o takvim bezočnim uvjetima, pogotovo ne za vrijeme trajanja njemačke ofenzive, i zahtijevali su da smjesta potpišu mirovni ugovor. Rosenberg je odgodio potpisivanje do 3. ožujka.

56

Točke ultimatumata nisam navodio jer su uglavnom ušle u Brestlitovski mirovni ugovor koji je ovdje preveden.

57

Vidi tablicu glasanja u »Političkoj misli« br. 4/1975, str. 135. Sva je sreća što Nijemci nisu znali za ovu unutrašnju neslogu, tj. da i među boljševičkim vođama ima i »golubova« i »jastrebova«, jer bi inače vjerojatno postavili još drskiji ultimatum; sjednice su se, naime, održavale u strogoj konspiraciji, a prema vani svi članovi partije i vlade nastupali su jedinstveno.

58

Istorija vnešnjeje politiki SSSR, prvi dio, str. 62. Autori navode ovaj Hoffmanov odgovor prema knjizi »Dokumenty vnešnjeje

politiki SSSR, sv. I, Moskva 1957, str. 113, ali na označenoj stranici spomenute knjige, a niti igdje drugdje, nisam našao taj dokument!

59

Deutscher opisuje situaciju oko izbora novog predsjednika sovjetske mirovne delegacije kao tragikomičnu: svaki član CK uklanjao se toj »sumnjivoj časti«; ni najgorljiviji zagovornici mira nisu htjeli staviti svoj potpis pod taj ugovor. Sam Sokoljnikov zaprijetio je izlaskom iz CK »i samo ga je Lenjinovo dobroćudno naganje navelo da se pokori« (Deutscher, Naoružani prorok, str. 231).

Karta na str. 485-

Legenda

BRESTLITOVSKI MIR 3. III 1918.

Linija fronte u studenom 1917. god.

Teritorij koji je okupirala Njemačka prije početka mirovnih pregovora u Brest-Litovsku do 20. XI (3. XII) 1917. god.

Granica na čijem je uspostavljanju insistirala Njemačka za vrijeme pregovora u siječnju 1918. god.

Ofenziva trupa Njemačke i njezinih saveznica od 18. veljače i linija do koje su doprle do 3. ožujka 1918. god.

ДНО

Centri formiranja jedinica Crvene armije

Pravac glavnih napada Crvene armije

Granica po Brestlitovskom miru

Granica teritorija koji su okupirale Njemačka i njezine saveznice do studenog 1918. god.

Legenda manje karte u donjem lijevom uglu

Ofenziva turskih i njemačkih trupa od siječnja do listopada 1918. god. i granica teritorija koji su zauzele

Granica po Brestlitovskom miru

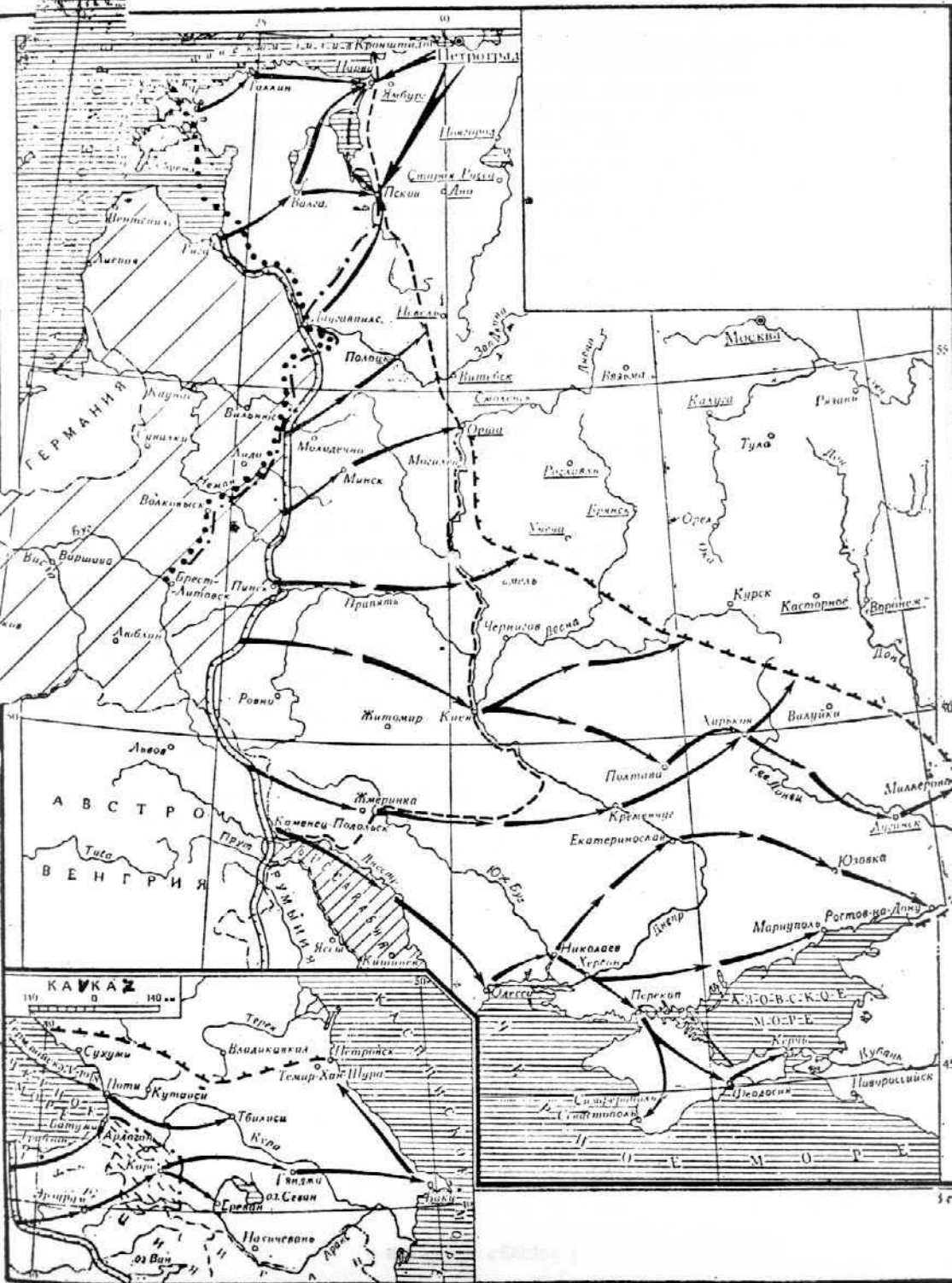

Područja Zakavkazja u kojima je trebao biti proveden plebiscit radi rješenja pitanja državne pripadnosti

VSEMIRNAJA ISTORIJA, sv. VIII,
str. 67 Ovdje je karta nešto
smanjena zbog formata časopisa.

15. ožujka 1918. godine ugovor je ratificiran na IV. izvanrednom Sverusijskom kongresu Sovjetâ. Za ratifikaciju glasala su 784 delegata, protiv 261, a uzdržalo se 115 delegata.

Po tom ugovoru Rusija je izgubila Kurlandiju, Letoniju, Estoniju, Litvu i Poljsku, povukla se iz Finske i Ukrajine (vidi kartu, prilog 1 ugovoru), pristala na demobilizaciju armije i priznala za Rusiju veoma nepovoljan njemačko-ruski trgovački ugovor iz 1904. godine. Turskoj je predala armensko područje — Ardahan, Kars i Batum i obvezala se na plaćanje ratne odštete Njemačkoj u iznosu od 6 milijardi zlatnih maraka. Ali i takav kakav je bio taj je ugovor omogućio sovjetskoj državi da se iščupa iz rata, da obnovi ratom uništenu ekonomiku, da razvije ekonomske veze s drugim državama. Bitka za predah bila je dobivena, što je u tom trenutku značilo izvanredno mnogo. Opasnost, doduše, još ni izdaleka nije bila prošla, još

uvijek tmurnim nebom valjale su se nove tmaste oblačine — kontrarevolucija i strana intervencija — a ni stalne njemačke provokacije nisu se smjele potcijeniti. Ipak, disalo se lakše; Republika je prikupljala rastrgane snage, naoružavala se, jačala iz dana u dan; a kako je ona jačala, Centralne su sile, razdirane ratom i unutrašnjim nemirima, sve više slabile. I još se, tako reći, ni tinta nije pošteno osušila na potpisanom Brestlitovskom mirovnom ugovoru, a austrijskog je i njemačkog carstva »nestalo s pozornice kao dima nad mogilom« (Krlježa). Još iste te 1918. godine, 13. studenog, Svetsavezni Centralni izvršni komitet anulirao je sve uvjete pljačkaškog, aneksionističkog Brestlitovskog mira i sve sovjetske obveze o uplati kontribucije, teritorijalne ustupke itd. proglasio nevažećima...

Danas, kada na te događaje možemo već gledati sa stanovite distance, kada više ne hara svijetom (bar ne u tolikoj mjeri) ni antitrockistička Staljinova doktrina, moramo ipak konstatirati da je glavni teret borbe za mir, za očuvanje tekovina Oktobra, pao na Lenjina. I premda se, kažu, potpuno uvjeren u svoju liniju, nadmoćno smješkao dok su ga njegovi »lijevi« surborci žestoko napadali, ponkad i direktno vrijedali, mora da mu nije uvijek bilo lako. Dva puta zaprijetio je ostavkom baš u vezi s događajima oko Brest-Litovska i oba puta bili su to — ili su mogli biti — *prijelomni trenuci* oktobarske revolucije.

Nijemci, doduše, ne bi osvojili Rusiju, niti bi to mogla bilo koja armija na svijetu, Wilhelm II prošao bi u takvom pokušaju kao Napoleon prije i Hitler poslije njega. Ali tekovine Oktobra bile bi zbrisane i vjerojatno je Staljin imao pravo kada je, za slučaj gubitka glavnih gradova, predviđao »truljenje« revolucije.

Postojala je, međutim, još jedna stvarno velika i ozbiljna opasnost: Njemačka je u slučaju vođenja, recimo, uspješnog revolucionarnog rata od strane Sovjetske Republike mogla potražiti rješenje u hitnom separatnom miru na Zapadu pa bi se tada, možda, svi »imperijalistički grabežljivci« složno oborili na Sovjetsku Republiku,⁶⁰ što bi stvarno vodilo u propast. To je Lenjin znao i toga se najviše pribojavao pa je separatnim mirom na Istoku vjerojatno htio, između ostalog, preduhitriti separatni mir na Zapadu. Da li bi se zaraćeni imperijalisti međusobno nagodili ili ne, teško je reći, ali Lenjin nije hto *ništa riskirati*, a povijest mu je dala za pravo.

60

Vidi referat Karla Obermanna »O suradnji njemačkih i američkih imperijalista u borbi protiv sovjetske vlasti u Rusiji i revolucionarnog pokreta u Njemačkoj«, Oktjabrskaja revolucija i Germanija, str. 430—433. Usp. i V. J. Lenjin, Dela, sv. 28, str. 56.

*Mirovni ugovor između Rusije s jedne, te Njemačke, Austro-Ugarske, Bugarske i Turske s druge strane*⁶¹

3. ožujak 1918.

Budući da su se Rusija, s jedne strane, te Njemačka, Austro-Ugarska, Bugarska i Turska — s druge, složile da prekinu ratno stanje i što prije završe mirovne pregovore, određeni su za opunomoćene predstavnike:

Rusijske Federativne Sovjetske Republike:

Grigorij Jakovljevič Sokoljnjkov, član Centralnog Izvršnog Komiteta Sovjetâ Radničkih, Vojničkih i Seljačkih Deputata,

Lav Mihajlovič Karahan, član Centralnog Izvršnog Komiteta Sovjetâ Radničkih, Vojničkih i Seljačkih Deputata.

Georgij Vasiljevič Čičerin, zamjenik narodnog komesara za vanjske poslove i

Grigorij Ivanovič Petrovski, narodni komesar za unutrašnje poslove.

Carske Njemačke vlade:

državni sekretar za vanjske poslove, pravi carski tajni savjetnik g. Richard von Kühlmann,

carski poslanik i opunomoćeni ministar, g. dr. von Rosenberg, kraljevski pruski general-major Hoffmann, načelnik generalštaba Vrhovnog Zapovjednika Istočne fronte, kapetan I. klase Horn,

Carske i Kraljevske zajedničke Austro — Ugarske vlade:

ministar Carske i Kraljevske Kuće i vanjskih poslova, Njegova Carskog i Kraljevskog Apostolskog Veličanstva tajni savjetnik Ottokar grof Czernin von und zu Chudenitz.

izvanredni i opunomoćeni ambasador, Njegova Carskog i Kraljevskog Apostolskog Veličanstva tajni savjetnik, g. Kayetan Mérey von Kapos-Mere,

topnički general Njegova Carskog i Kraljevskog Apostolskog Veličanstva tajni savjetnik g. Maximilian Csicseric von Batthyany,

61

Prvi put na našem jeziku objavljujemo prijevod integralnog teksta Brestlitovskog ugovora, koji je, prema ruskom izvorniku objavljenom u knjizi »Dokumenty vnješnej politiki SSSR«, sv. 1, str. 119—124, učinio Branko Polić. Uz ovaj najvažniji dio, sastavni dio Brestlitovskog mirovnog ugovora čine još ovi dokumenti: Rusko-njemački dopunski ugovor mirovnom ugovoru, Rusko-

austro-ugarski dopunski ugovor, Rusko-bugarski dopunski ugovor, Rusko-turski dopunski ugovor (vidi član XI. mirovnog ugovora), zatim prilozi i dodaci ovim ugovorima i zaključni zapisnici. Svi navedeni dopunski ugovori reguliraju pitanja uspostavljanja diplomatskih i konzularnih odnosa, razmjene ratnih i civilnih zarobljenika, naknade privatno-pravnih gubitaka, itd.

Carske Bugarske vlade:

carski izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar u Beču Andrej Tošev,

pukovnik generalštaba carski bugarski vojni opunomoćenik pri Njegovu Veličanstvu Njemačkom Kaiseru i krilni pobočnik Njegova Veličanstva Cara Bugara, Petar Gančev,

carski bugarski prvi sekretar misije, dr. Teodor Anastasov,

Carske Otomanske vlade:

Njegovo Visočanstvo Ibrahim Hakki paša, bivši veliki vezir, član Otomanskog senata, opunomoćenik ambasador Njegova Veličanstva Sultana u Berlinu,

Njegova Preuzvišenost, konjički general, general-pobočnik Njegova Veličanstva Sultana i vojni opunomoćenik Njegova Veličanstva Sultana pri Njegovu Veličanstvu Njemačkom Kaiseru Zeki paša,

Opunomoćenici su se sastali u Brest-Litovsku radi mirovnih pregovora i nakon davanja na uvid svojih ovlaštenja za koja je utvrđeno da su sastavljena u ispravnu i odgovarajućem obliku, sporazumjeli su se o ovim odlukama.

Član I.

Rusija s jedne strane, te Njemačka, Austro-Ugarska, Bugarska i Turska s druge, obznanjaju da je ratno stanje među njima obustavljeno. One su odlučile da ubuduće žive međusobno u miru i prijateljstvu.

Član II.

Ugovorne strane uzdržavat će se od bilo kakve agitacije, odnosno propagande protiv vlade ili državnih i vojnih ustanova druge strane. Što se tiče Rusije, ta se obveza proteže i na područja koja su zauzele države četvornog saveza.

Član III.

Područja koja se prostiru zapadno od linije što su je utvrdile ugovorne strane i koja su prije pripadala Rusiji neće više biti pod njezinom vrhovnom vlašću; utvrđena linija označena je na priloženoj karti (prilog I), koja čini bitan sastavni dio ovog mirovnog ugovora. Točno određivanje te linije izvršit će rusko-njemačka komisija.

Označena područja neće imati nikakve obveze prema Rusiji koji bi proistjecale iz njihove ranije pripadnosti Rusiji.

Rusija se odriče bilo kakva miješanja u unutrašnje stvari tih područja. Njemačka i Austro-Ugarska namjeravaju odrediti buduću sudbinu tih područja pošto stupe u vezu s njihovim stanovništvom.

Član IV.

Njemačka je spremna, čim bude sklopljen sveopći mir i potpuno provedena ruska demobilizacija, napustiti teritorij koji leži istočnije od crte, spomenute u 1. odlomku člana III. ukoliko član IV. ne određuje drugačije.

Rusija će učiniti sve što o njoj ovisi kako bi osigurala što skorije napuštanje pokrajina Istočne Anatolije i njihovo uredno vraćanje Turskoj.

Ruske će trupe također smjesta napustiti područja Ardahana, Karsa i Batura. Rusija se neće miješati u novu organizaciju državno-pravnih i međunarodno pravnih odnosa tih područja, nego će prepustiti njihovu stanovništvu da uspostavi novi poredak u suglasnosti sa susjednim državama, naročito s Turskom.

Član V.

Rusija će smjesta provesti potpunu demobilizaciju svoje armije, uključujući i vojne jedinice koje je sadašnja vlada nanovo formirala.

Osim toga Rusija će svoje ratne brodove ili dovesti u ruske luke i ostaviti tamo do sklapanja sveopćeg mira, ili smjesta razoružati. Bojni brodovi država koje su i dalje u ratnom stanju s državama Četvornog saveza izjednačuju se s ruskim bojnim brodovima, ako se nalaze u sferi vlasti Rusije.

Zabranjena zona u Ledenom moru ostaje na snazi do sklapanja sveopćeg mira. U Baltičkom moru i u dijelovima Crnog mora, potčinjenima Rusiji, mora smjesta otpočeti uklanjanje minskih prepreka. Trgovačka plovidba u tim pomorskim područjima slobodno se i smjesta obnavlja. Radi izrade preciznijih odluka, a naročito radi objavljivanja svima na znanje bezopasnih puteva za trgovačke brodove, bit će formirane mješovite komisije. Plovni putevi moraju ostati stalno slobodni od plavećih mina.

Član VI.

Rusija se obvezuje da će smjesta sklopiti mir s Ukrajinskom Narodnom Republikom i priznati mirovni ugovor između te države i država Četvornog saveza. Teritorij Ukrajine bit će smjesta očišćen od ruskih trupa i ruske Crvene garde. Rusija prekida svaku agitaciju, odnosno propagandu protiv vlade ili društvenih ustanova Ukrajinske Narodne Republike.

Ruske trupe i ruska Crvena garda također smjesta napuštaju Estoniju i Litvu. Istočna granica Estonije prolazi uglavnom rijekom Narvom. Istočna granica Litve prolazi uglavnom preko Čudskog jezera i Pskovskog jezera do njegova jugozapadnog kuta, zatim preko Ljubanskog jezera u smjeru Livenhova na Zapadnoj Dvini. Estoniju i Litvu zauzet će njemačka policijska vlast, sve dotle dok vlastite ustanove zemlje ne osiguraju tamo društvenu sigurnost i dok tamo ne bude uspostavljen državni poredak. Rusija će smjesta osloboditi sve uhapšene odnosno odvedene stanovnike Estonije i Litve i pobrinuti se za siguran povratak odvedenih Estonaca i Litvanaca.

Finsku i Alandske otoke također smjesta napuštaju ruske trupe i ruska Crvena garda, a finske luke — ruska mornarica i ruske vojno-pomorske snage. Dotle dok led onemogućuje premještanje ratnih brodova u ruske luke, na njima smiju ostati samo malobrojne posade. Rusija prekida svaku agitaciju, odnosno propagandu protiv vlade ili društvenih ustanova Finske.

Utvrdje podignute na Alandskim otocima moraju se smjesta ukloniti čim to bude moguće. Što se tiče zabrane da se na tim otocima podižu utvrde, kao i općenito njihova statusa u vojnom pogledu i u pogledu tehnike pomorstva, to u odnosu na njih mora biti sklopljen poseban sporazum između Njemačke, Finske, Rusije i Švedske; strane se slažu da tome sporazumu mogu, po želji Njemačke, pristupiti i druge države koje izlaze na Baltičko more.

Član VII.

Polazeći od činjenice da su Perzija i Afganistan slobodne i nezavisne države, ugovorne strane obavezuju se da će poštivati političku i ekonomsku nezavisnost i teritorijalnu nepovredivost Perzije i Afganistana.

Član VIII.

Ratni zarobljenici obiju strana bit će pušteni u domovinu. Reguliranje pitanja povezanih s tim bit će predmet posebnih ugovora, predviđenih u članku XII.

Član IX.

Ugovorne strane uzajamno se odriču naknade za svoje ratne izdatke, tj. naknade državnih troškova za vođenje rata, jednako kao i naknade za ratnu štetu, tj. štetu pričinjenu njima i njihovim građanima u zoni ratnih operacija ratnim pothvatima, između ostalog i svim rekvizicijama izvršenima u neprijateljskoj zemlji.

Član X.

Diplomatski i konzularni odnosi među ugovornim stranama obnavljaju se odmah nakon ratifikacije mirovnog ugovora. U pogledu uvođenja konzula obje strane ostavljaju sebi pravo da pristupe posebnim sporazumima.

Član XI.

Ekonomske odnose između Rusije i država Četvornog saveza određuju odluke sadržane u prilogima 2—5, pri čemu prilog 2 određuje odnose između Rusije i Njemačke, prilog 3 odnose između Rusije i Austro-Ugarske, prilog 4 između Rusije i Bugarske i prilog 5 između Rusije i Turske.

Član XII.

Uspostavljanje građansko-pravnih i privatno-pravnih odnosa, razmjena ratnih i civilnih zarobljenika, pitanje amnestije, kao i pitanje odnosa prema trgovačkim brodovima koji su dospjeli pod vlast protivnika je predmet posebnih ugovora s Rusijom, koji čine bitan dio ovog mirovnog ugovora i, ako je to moguće, stupaju na snagu istodobno s njim.

Član XIII.

Pri tumačenju ovog ugovora autentični su tekstovi za odnos između Rusije i Njemačke — ruski i njemački, između Rusije i Austro-Ugarske — ruski, njemački i mađarski, između Rusije i Bugarske — ruski i bugarski, između Rusije i Turske — ruski i turski.

Član XIV.

Ovaj mirovni ugovor bit će ratificiran. Razmjene ratifikacijskih dokumenata obaviti će se što prije u Berlinu. Ruska vlada preuzima obvezu izvršavanja razmjene ratifikacijskih dokumenata prema želji jedne od država Četvornog saveza u roku od dva tjedna. Mirovni ugovor stupa na snagu od trenutka njegove ratifikacije, ako ne slijedi drugačije iz njegovih članova, priloga ili dopunskih ugovora.

Radi vjerodostojnosti navedenog opunomoćenici su vlastoručno potpisali ovaj ugovor.

Izvornik u pet primjeraka.

Brest-Litovsk, 3. ožujka 1918. godine.

G. Sokoljnikov
L. Karahan
G. Čičerin
G. Petrovski

R. v. Kühlmann
F. Rosenberg
Hoffmann
Horn
Czernin
Merej
A. Tošev
Pukovnik P. Gančev
Dr. Teodor Anastasov
I. Hakki
Zeki

Karta na str. 492:

Granica prema Brestlitovskom mirovnom ugovoru

Smanjena karta prema originalnoj njemačkoj boji, priloženoj Brestlitovskom mirovnom ugovoru od 3. ožujka 1918. Mjerilo karte 1 : 800 000.

Dokumenti vanjsnjeje politiki SSSR, sv. I, str. 124a.

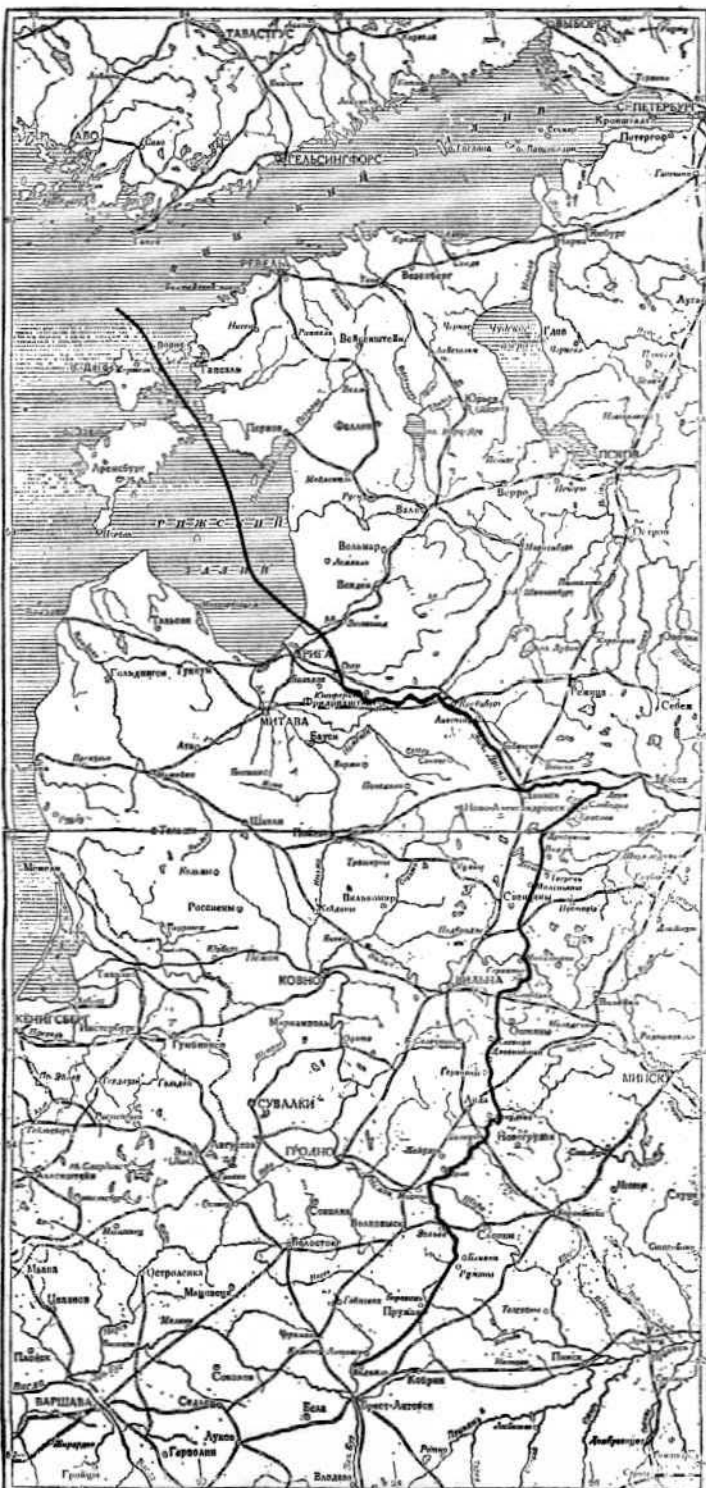

Схема железной дороги восточной Европы

0 25 50 75 100 125 150 км